

Bij de memoires van generaal Calmeyer

Generaal Calmeyer was een christelijk-historisch militair en politicus van de oude stempel. Zo typeert dr. H. van Spanning het voormalige CHU-Kamerlid bij het verschijnen van zijn memoires. Een christelijk-historische traditie wordt hiermee voortgezet

Een belangrijk kenmerk van de christelijk-historische Unie (CHU), die met ARP en KVP opging in het CDA, was dat de Unie aan haar leden en vertegenwoordigers veel ruimte bood om hun persoonlijke visie op de relatie tussen geloof en politiek gestalte te geven. Dit gaf het optreden van christelijk-historische politici vaak sterk individuele trekken.

Mede als gevolg van de gedecentraliseerde organisatiestructuur van de CHU heeft deze individualistische benadering er toe geleid dat de CHU relatief weinig publicaties heeft uitgegeven waarin haar politiek beleid werd uiteengezet. Daar staat tegenover dat diverse CHU-Tweede Kamerleden hun herinneringen hebben gepubliceerd. In dit verband kunnen de memoires worden genoemd van jhr. mr. D.J. de Geer, J.R. Snoeck Henkemans, dr. H.W. Tilanus en jkvr. mr. C.W.I. Wittewaal van Stoetwegen.¹

Met het verschijnen van de door dr. J. Hoffenaar bewerkte memoires van

luitenant-generaal M.R.H. Calmeyer (1895-1990) wordt deze christelijk-historische traditie voortgezet.

Calmeyer was Tweede Kamerlid van 1956 tot 1959 en staatssecretaris van Defensie in het kabinet-De Quay van 1959 tot 1963. In dit boek wordt bevestigd dat Calmeyer - zoals we nog zullen zien - een eigen plaats in de CHU heeft ingenomen. Wel wijkt hij belangrijk af van zijn voorgangers in de omvang en de stijl van zijn memoires. De herinneringen van de eerder genoemde CHU-politici zijn kleine, populair geschreven boekjes. De aantekeningen van Calmeyer, die Hoffenaar zorgvuldig heeft bewerkt en geannoteerd,

Dr. H. van Spanning

zijn aanzienlijk uitvoeriger en meer beschouwend van aard.

Voor hij in 1956 lid werd van de Tweede Kamer had Calmeyer een indrukwekkende carrière gemaakt als officier. Hij was onder meer kabinetschef van de minister van Defensie, directeur van het Defensie Studie Centrum en plaatsvervangend chef van de generale staf.

De uitgave van Calmeyers memoires, waarop Hoffenaar aan de Rijksuniversiteit te Leiden promoveerde, werd verricht in het kader van een onderzoeksproject van de sectie Militaire Geschiedenis van de Koninklijke Landmacht. De ondertitel van dit boek luidt: *Memoires van een christen, militair en politicus*. In deze recensie wil ik enkele kanttekeningen maken bij het politiek optreden van Calmeyer.

Christen-politicus

Als christen-politicus toont Calmeyer enkele sterk persoonlijke trekken. Hij was van huis uit Luthers maar ging over naar de Waalse gemeente binnen de Hervormde Kerk. Calmeyer toonde zich daarnaast sterk geïnteresseerd in de in gereformeerde kring ontwikkelde wijsbegeerte der wetsidee en was voorzitter van de Vereniging voor Calvinistische wijsbegeerte.

Zijn lidmaatschap van de CHU in 1946 werd in belangrijke mate ingegeven door zijn bezwaren tegen de CHU-politici die met de Doorbraak naar de PvdA gingen. Hij waardeerde in de CHU vooral de visie op het protestants karakter van Nederland en de opvatting dat het koningschap van het Huis van Oranje werd beschouwd als een vrucht van de leiding Gods met ons volk. Deze uitgangspunten sloten aan bij Calmeyers taakopvatting als officier. Voor de oorlog was Calmeyer korte tijd propagandist voor het - sterk nationalistisch georiënteerde - Verbond voor Nationaal Herstel. Deze groepering ontwikkelde zich geleidelijk in nationaal-socialistische richting. Calmeyer wees deze radicalisering af. Hij maakte tijdens een studieperiode van 1935 tot 1939 aan de Duitse *Kriegsakademie* de toenemende greep van het nationaal-socialistisch bewind op de samenleving

van dichtbij mee. De gebeurtenissen in de *Kristallnacht* en de openlijke acties tegen de joodse bevolking vervulden hem met diepe afschuw.

Als staatssecretaris kreeg hij onder meer te maken met de destijds gerucht-makende affaire rond majoor K(oopmann) en de kwestie Van der Putten. Dit betrof twee militaire ambtenaren die een juridisch conflict uitvochten met het departement van Defensie en daarbij krachtig gesteund werden door het dagblad 'De Telegraaf'.

Veel aandacht kreeg in deze periode voorts het rapport 'Het vraagstuk van de kernwapenen; nadere beschouwing over oorlog en vrede van de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk'. Dit in juni 1962 vastgestelde geschrift verscheen in oktober van dat jaar op een moment dat de wereld de adem inhield voor het mogelijk uitbreken van een gewapend conflict tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-unie naar aanleiding van de Cubaanse crisis. In de inleiding werd gesteld dat dit rapport niet de pretentie had een 'oplossing' voor het vraagstuk van de kernwapenen te bieden maar richtlijnen bevatte voor het christelijk denken en handelen in deze kwestie. Enkele uitspraken in dit rapport deden echter veel stof opwaaien. Zo werd ondermeer gezegd: "Op grond van wat wij over de vrede-staak van de kerk en over de aard van de kernwapenen hebben gezegd, mag de kerk dan ook niet anders doen dan een radicaal neen tegen de kernwapenen uitspreken". Elders in het rapport werd gesteld "dat de kernwapenen ook in het uiterste geval niet gebruikt mogen worden en dat de christenen het niet voor hun, aan het Woord en de beloften Gods gebonden, geweten zullen kunnen verantwoorden aan zulk een oorlog met kernwapenen hun mede-

werking te geven". Calmeyer zag hierin een opwekking tot dienstweigering op termijn. Hij reageerde op dit rapport in een brief aan de hoofdlegerpredikant. Hij plaatste zich daarbij op het standpunt van "een met overheidsgezag over een deel der strijdkrachten bekleed Christusbelijder".

Deze handelwijze is typerend voor Calmeyer. Hij komt in zijn memoires naar voren als een officier geworteld in de tradities van de eeuwwisseling. Hij was meer militair dan politicus. Het bepalen van belcidslijnen als staatssecretaris lag hem beter dan de controlerende taak als Tweede Kamerlid. In beide gevallen bleef Calmeyer echter rechtlijnig denken en kon hij weinig begrip opbrengen voor de arbeid die nodig is voor het bereiken van een politiek compromis. Omgaan met de pers viel hem moeilijk. Naast officier was Calmeyer een overtuigd protestant gevoed door de opvattingen ontwikkeld in het Reveil met nog duidelijk aanwezige reserves tegen het katholicisme.² Dit bepaalde ook zijn houding in de partijpolitiek. In het proces van partijpolitieke heroriëntatie speelde Calmeyer een rol als voorzitter van de CHU-Kamerkring Den Haag. In 1958 kreeg het, onder zijn leiding genomen, besluit van deze Kamerkring om bij de gemeenteraadsverkiezingen een gemeenschappelijke lijst te vormen met de ARP veel aandacht.³

Calmeyer was een groot voorstander van nauwere samenwerking tussen ARP en CHU met zo mogelijk de SGP daarbij. De ontwikkelingen zijn anders gelopen. De pogingen om tot nauwere samenwerking tussen CHU en ARP te komen zijn mede door het terughoudend beleid van de landelijke CHU-leiding slechts incidenteel van de grond gekomen. De met veel publiciteit omgeven Haagse protestantse samenwer-

king leidde tot het verschijnen van de brochure 'Een getuigenis waarom wij CH zijn en blijven'. Een aantal vooraanstaande CHU-vertegenwoordigers bekleemtoonde in deze brochure de ideologische verschillen met de ARP. In 1967 werd deze protestantse samenwerking in christelijk-historische king getypeerd als een gepasseerd station. De CHU besloot zich met de ARP en de KVP te richten op de christen-democratische samenwerking die tenslotte zou uitmonden in de vorming van het CDA.

Calmeyer had ten aanzien van de samenwerking tussen CHU en ARP een voortrekkersrol vervuld. Hij had geen bezwaar tegen samenwerking met de KVP, maar vorming van een partij van protestanten met katholieken achtte hij principieel onjuist. Zo kwam hij geleidelijk in een geïsoleerde positie. In 1972 bedankte hij voor de CHU. Hij achtte het onaanvaardbaar dat de Unie zou opgaan in een overwegend rooms-katholiek geheel met sterk verschillende staatkundige grondslagen.

Calmeyers herinneringen geven een interessant beeld van de interne gedachtewisseling binnen de CHU vanaf de jaren vijftig tot begin jaren zeventig.

Eigen plaats

Calmeyer toont in zijn standpunten een rotsvaste overtuiging. Hij respecteert de visie van zijn opponenten maar acht hun opvattingen volstrekt onjuist. In zijn terugblik toont zijn visie geen nuances maar hij raakt eerder nog meer overtuigd van zijn gelijk.⁴ Dit leidt ertoe dat de herinneringen van Calmeyer een sterk persoonlijk karakter dragen en zijn standpunten soms kritisch bekeken moeten worden. Naast de korte maar rake typering van de christelijk-historische Tweede Kamerleden H.W. Tilanus en jkvr. C.W.I. Wttewaall van

Stoetwegen toont hij zich bijvoorbeeld duidelijk te weinig kritisch ten opzichte van de eigenzinnige CHU-senator prof. dr. F. C. Gerretson. In een enkel geval schiet zijn geheugen tekort en is het beeld dat hij schetst onvolledig. In zijn beschouwingen over het rapport van de Hervormde Synode inzake de kernbewapening beperkt hij zich tot de directe reacties op zijn brief aan de hoofdlegerpredikant. Nergens noemt hij de destijds opvallende rede van zijn geestverwant, het CHU-Tweede Kamerlid dr. I.N. Th. Diepenhorst. In een indringend betoog nam Diepenhorst, op zes januari 1963, in de Tweede Kamer afstand van de conclusies van dit rapport. Hij onderstreepte de vrijheid van de kerk om te spreken, maar tevens de protestantse vrijheid om met aandacht te luisteren naar hen die kerkelijk leiding geven om daarna zelf de verantwoordelijkheid te dragen voor de beslissingen die men op grond van Gods woord meent te moeten nemen. Ook al wijkten zij af van de meningen van kerkelijke leiders. De inhoud van dit rapport had, aldus Diepenhorst, niet alleen verontrusting gewekt - wat te prijzen viel - maar ook verwarring gesticht. In het synoderapport was opgemerkt dat politici en militairen door hun dagelijks werk het gevaar lopen soms bedrijfsblind te worden. Diepenhorst vroeg zich af of dit gevaar bij theologen was uitgesloten.⁵

De herinneringen van Calmeyer vormen een belangrijke bron voor de militaire geschiedenis en een waardevolle aanwinst voor de kennis van de protestantse naoorlogse politiek en van de CHU in het bijzonder. Maar de lezer moet er voortdurend op bedacht zijn dat het hier gaat om de opvattingen van een 'christen, militair en politicus' die binnen de CHU een geheel eigen plaats in nam.

Dr. H. van Spanning was beleidsmedewerker bij de CDA-Tweede Kamerfractie.

M.R.H. Calmeyer, Herinneringen, memoires van een christen, militair en politicus, ingeleid en bewerkt door J. Hoffenaar, uitgeverij SDU, 925 pagina's. Prijs f 89,50.

Noten

1. D.J. de Geer, *Herinneringen*, s' Gravenhage 1959. G. Puchinger, *Tilanus vertelde mij zijn leven*, Kampen 1966. J. R. Snoeck Henkemans, *Parlementaire herinneringen, ingeleid door mr. J.J.R. Schmal*, z.pl. z.j. (1946). C.W. I. Wittewaall van Stoetwegen, *De freule vertelt*, Baarn 1973. In dit verband kan ook gewezen worden op de publicatie van het uit de CHU afkomstige CDA-Tweede Kamerlid J.S.L. Gualtherie van Weezel: *Rechts door het midden, Haagse herinneringen*, s' Gravenhage 1994.
2. Calmeyer typeert KVP-fractie leider mr. C.P.M. Romme als een zeer bekwaam politicus maar "een zo door en door roomse figuur, als het ware omgeven door wieroekgeuren, daarbij meer neigende naar samenwerking met de PvdA dan met de reformatische partijen in hun toenmalige gaardheid, dat ik generlei affiniteit met hem kon voelen" (blz. 538).
3. Het bestuur van de CHU was tot midden jaren zestig terughoudend ten aanzien van nauwere samenwerking met de ARP maar liet plaatselijke afdelingen vrij. In Den Haag kreeg de gemeenschappelijke lijst van beide protestantse partijen in 1958 veel aandacht omdat Kamerkringvoorzitter Calmeyer lid was van de Tweede Kamer en ook de christelijk-historische Tweede Kamerleden H.W. Tilanus en jkv. Wittewaall van Stoetwegen in Den Haag woonden.
4. In een nabeschuouwing merkt Calmeyer over de vermaatschappelijking van het leger op: "Het leger assimileren met een anti- of hoogstens a-militaire maatschappij, waarin de morele waarden die het fundament van iedere krijgsmacht vormen, weinig in tel zijn, kan slechts tot verwording leiden" (blz. 761).
5. *Handelingen Tweede Kamer 1962/63 deel 2*, 411-412. Dr. I.N. Th. Diepenhorst was jurist en theoloog. Hij was van 1963 tot 1965 in het kabinet-Marijnen de eerste bewindsman (staatssecretaris) die zich met zaken betreffende ontwikkelingssamenwerking bezig hield. Met uitzondering van de periode dat hij als staatssecretaris optrad, was hij van 1955 tot 1975 voorzitter van de Savornin Lohmanstichting, het wetenschappelijk bureau van de CHU.